

[Erdélyi Magyar Adatbank]

ROSKA MÁRTON

ERDÉLY
ÉS A NÉPVÁNDORLÁSOK KORA

[Erdélyi Magyar Adatbank]

[Vákát oldal]

ERDÉLY ÉS A NÉPVÁNDORLÁSOK KORA

Irta ROSKA MÁRTON

Róma fennállásának ezeréves évfordulóját ünnepli. Az örömben örömet vegyül: Nyugaton, Északon és Keleten újult erővel gyúlnak fel a harcok, amelyek fokozatosan a római világbirodalom bukásához vezetnek, hogy nagy részén új, magukat még ki nem élt, fiatal népek rendezkedjenek be élethivatásuk teljesítésére.

A szlávoktól leszorított gótok a Fekete-tenger északi partvidékein, a Krími-félszigeten és a Duna torkolata vidékén telpednek meg s állandó betörésekkel nyugtalanítják a római birodalmat. Róma csak ideiglenes sikereket tud elérni velük szemben. Gellienus császárnak a gótokkal kötött megalázó békéje jelzi, hogy Dacia már nem sokáig fogja ékesíteni a római császárok koronáját. Aurelianus császár Kr. u. 274-ben végleg feladja s ezzel hivatalosan is megnyíltak a gótok előtt Erdély keleti kapui, amelyek olyan fontos szerepet játszottak az egész őskor folyamán.

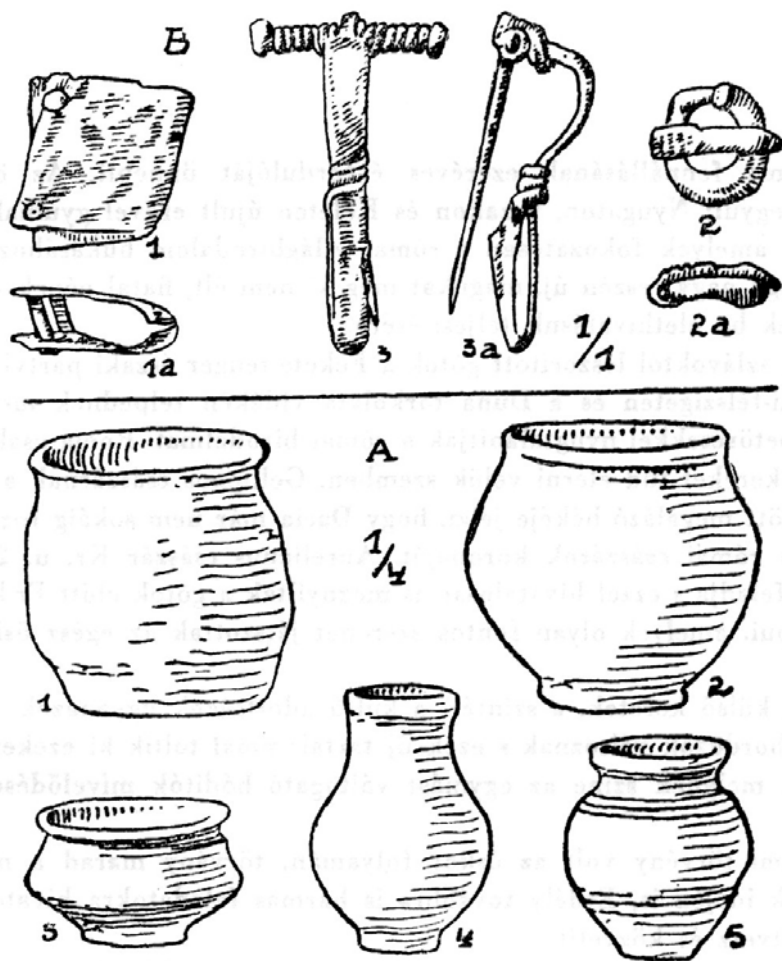
A külső keretek, a színtér, a külső adottságok ugyanazok, csak a kultúrahordozók változnak s ezek új tartalommal töltik ki ezeket a kereteket, melynek színe az egymást váltogató hódítók mívelődésének a színe.

Ami törvény volt az őskor folyamán, törvény marad a népvándorlások idején is, Erdély továbbra is hármas feladatokra hivatott: teremtet, átvesz és közvetít.

Leleteink részben szórványosak, részben kincsleletek, részben pedig rendszeres ásatásokból származó temetők emlékei.

Erdélyt elébb a tervingek szállják meg, akiket később visigótoknak neveznek. E gót törzs temetőjét tárta fel *Kovács István* a marostordamegyei Marosszentannán. Egészben véve 74 sírt ásott ki, de a munkálatok megkezdése előtt több sír esett a pusztulás áldozatául. Jellemző, hogy közöttük akadt egy, amelyik még a skythák korából származó temetkezést mutatott. Valamennyi csontvázás sír, koporsó nélkül, és pedig minden rendszer nélkül, tehát itt nincsen szó soros temetkezésekről. Tájéolásuk sem szabályos. A legtöbb csontváznak koponyája

Ék. és É. közt feküdt. A halottak arccal Délre néztek. Mellékleteik (I. kép): agyagedények, ezüst-, bronz- és vascsattok, ezüst-, bronz- és vasfibulák, elefántcsontfésűk, ezüst- és vasszíjvégek, bronzkarperecek, ezüstkarikák, üveg poharak, üvegpaszta-, borostyánkő- és karneolgyöngyök, füles ezüstcsüngők, vaskések, tűzcsiholásra való kovadarabok, stb. Az egyik korábban feldúlt sírban vaskard is feküdt. A halott mellé helye-



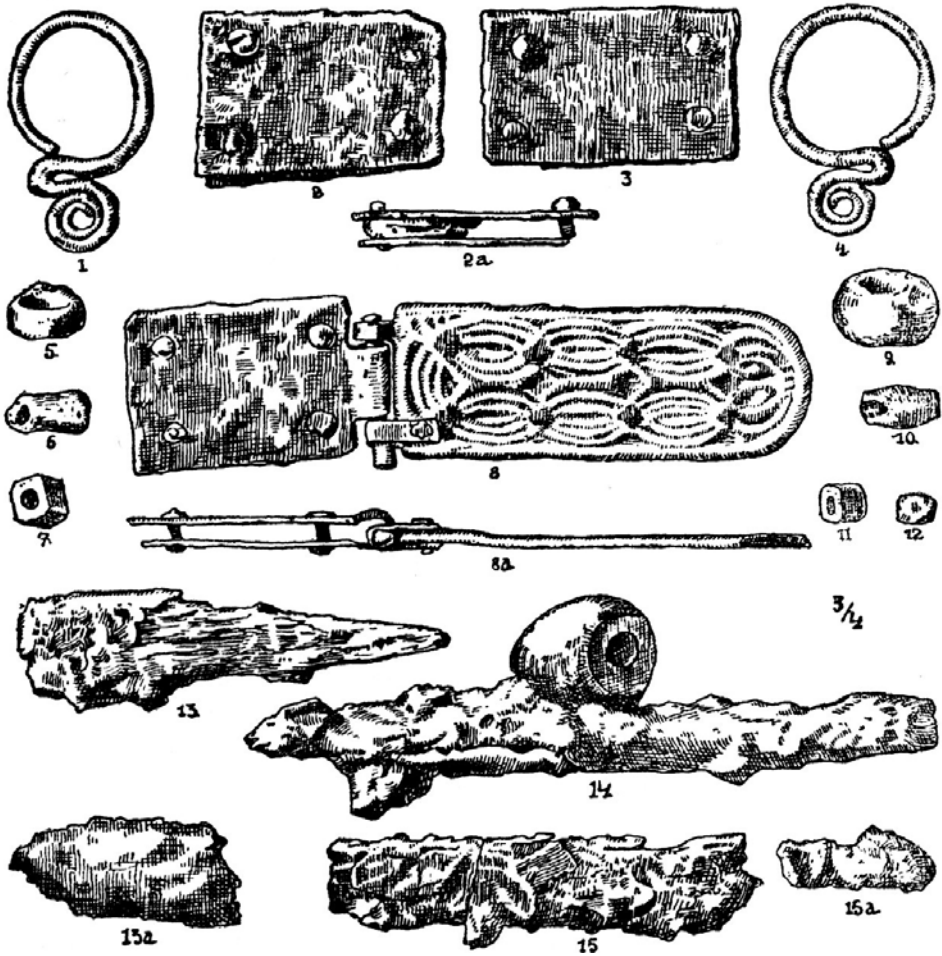
I. kép

A marosszentannai XXIII. sír mellékletei

zett ételmaradékokat képviselik a sírokban lelt kakas-, kecske-, bárány-, juh- és disznócsontok. Érmek nem fordultak elő a sírokban, a temető kora tehát már abba az időbe esik, amikor az officinákat régen beszüntették, amikor a gótok iparművességén még érzik ugyan a római hatás, de már attól kezd elszakadni. A Kr. u. III. sz. vége, vagy a IV. eleje ez az idő, ahova a temetőt a sírmellékletek is utalják, amikor a római

provinciális emlékek még nem hálnak ki s amikor a római import (üveg-poharak) sem szűnt meg teljesen.

Részben ezzel egykorú temető maradványát tárta fel *Kovács István* Marosvásárhelyen a Mikszáth Kálmán-utcában, olyan területen, ahol korábban a skythák temetkeztek, s amely ismételt bolygatásokon esett



2. kép

A marosveresmarti VIII. sír mellékletei.

át. A megmentett 14 sírból nyolcnak tartalma így is elsőrendű fontossággal bír, mert egyrészt mutatja a tervingek erdélyi megszállásának út-irányát, másfelől a marosszentannai temető mellékleteivel való egykorúság révén biztosabb támpontokat nyújt a fenti időbeli megállapítás (Kr. u. III. sz. vége, a IV. eleje) alátámasztására.

1914 május havában Marosveresmarton (Tordaaranyos m.) a gróf

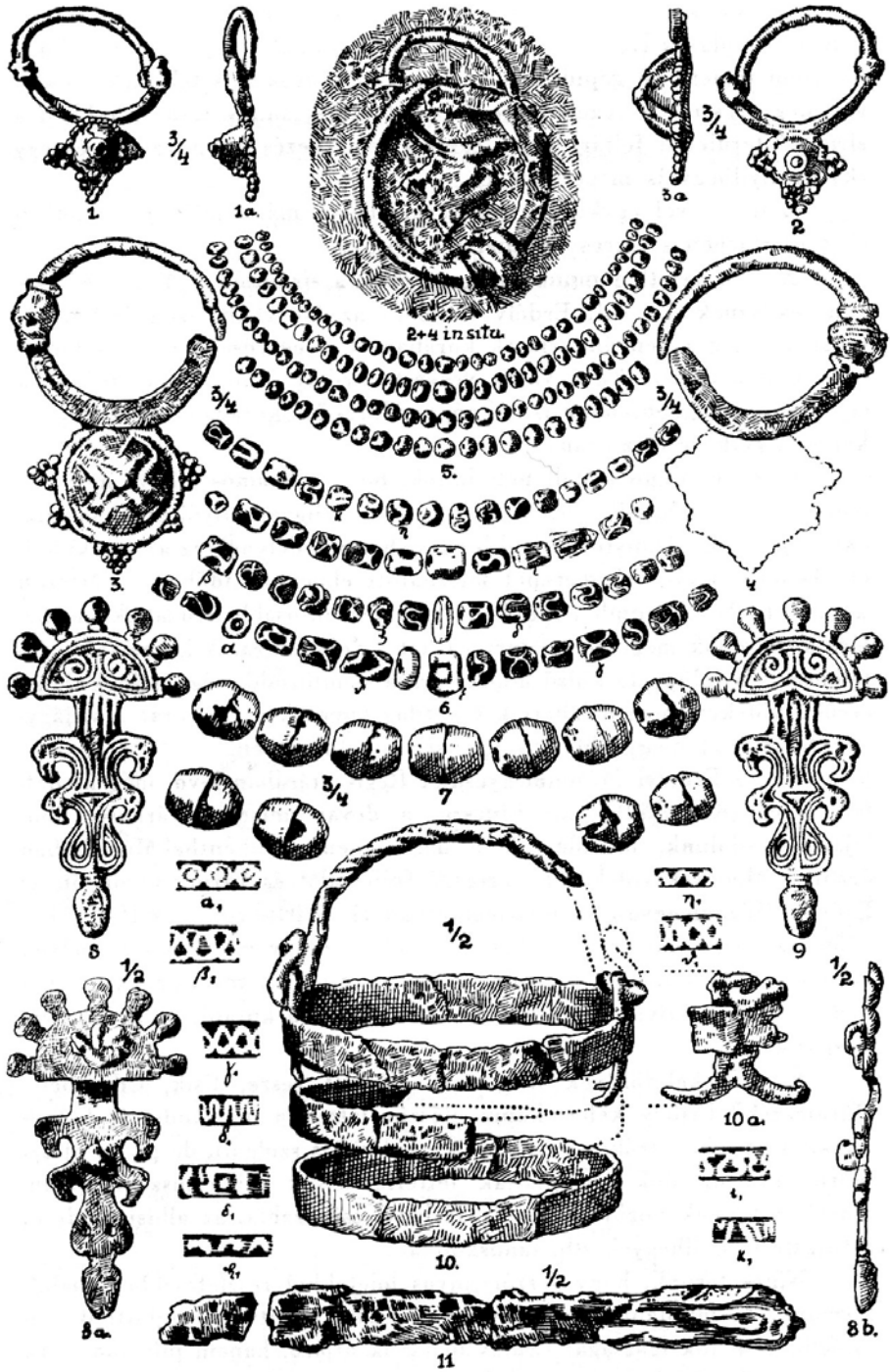
Bethlen József kertjében egy VI.–VII. sz.-beli gepida temető 17 sírját tártam fel, melyek részben korábbi bolygatásokon estek át, de azért sok értékes megfigyelést és mellékletet nyújtottak (2. kép). A temető megmentéséhez a most már megboldogult *Bethlen Józsefné* szül. *Nemes Zsuzsika* grófnő megértő figyelme és nemeslelkű, áldozatos támogatása segítette hozzá az Erdélyi Múzeumegyesület Régiségétárát.

E sírok ásásakor réz- és korabronzkori telepet s ami tárgyunk szempontjából is fontosabb: germán temetőt tettek tönkre, melyekből egyelőre csak kerámiakai maradványokat sikerült megmentenem. A folytatólagos ásatások rendjén érintetlen területre is akadhatunk, mely bolygatatlan germán sírokat is rejthet a méhében.

A gót és avar periódusból származik a marosgombási (Alsófehér m.) temetőből megmentett kilenc sír és egy lovas temetkezés, valamint egy különálló lósír. A Kismagura lábánál elterülő Maros-terrász szélén feküdt ez a temető, korábban a villanova-kultúra képviselői temetkeztek itten, a Maros balpartjának leomlásával sok sír el is pusztulhatott idők jártával, más részük a szomszédos szőlőforgatásoknak esett áldozatul. Mégis hálásak lehetünk a sorsnak, hogy legalább ennyi maradt meg ebből a periódusból kézzelfogható bizonyíték gyanánt, hogy a nép- és kulturális hullámszakadásokban nem állott be szakadás (3. kép.) A mellékletek: vaslándzsák, csiholók, kovakövek, kések, vascattok, vasárak, egy esetben vaspántos és eszkábás faveder, potinfulbevalók, gyűrűk, rossz ezüstből öntött fibulák, üvegpassztagyöngyök, a lovak mellett 2–2 vaslándzsa, 1–1 vascatt, 2–2 kengyel és 1–1 csikózabla, stb. A sírok tájolása kelet-nyugati olyan formán, hogy a fej mindig Nyugatra esett. A ló feje ezzel szemben Keleten volt. Egy pár esetben edényt is leltem a sírokban.

Mezőbádon (Marostorda m.) *Kovács István* egy részben tönkre tett temető maradványaképpen 186 sírt tárt fel. Majdnem valamennyi rabolt sír volt, ennél fogva a különben gazdagnak ígérkező temető gazdagabb mellékletei hiányoztak, mindössze egy aranygyűrűt sikerült még megmenteni. Az övcsattok, boglárók, szíjbujtatók, szíjszorító lemezek, hajkarikák, fülbevalók, karperecek (két esetben), üvegpasszta- és üveggyöngyök, pántos sisak (egy esetben), lándzsák, kovácsszerszámok, aztán temérdek agyagedény stb. mégis elég tisztességes és tanulságos zsákmányt képviselnek, amelyek alapján Kovács e temető korát a Kr. u. V.–VII. sz.-ba teszi s a gepidák, avarok, básztárnok hagyatékának tekinti (4. kép). Ez utóbbiaknak tulajdonítja a szakállas vasnyílhegyeket.

Tizennégy esetben lócsontvázmardványokat is konstataált *Kovács* a sírokban, tehát a dűlítés dacára is fontos megfigyeléseket eszközölt a lelkiismeretes kutató abban az irányban, hogy ezt a temetőt is bele kell sorolnunk részben a lovas temetkezések közé.



3. kép
A marosgombási III. sír mellékletei

Az emlékek egy része, így a szórványosan felszínre került és sírokban lelt fibulák a Kr. e. IV. sz.-ig is visszanyúlnak s így valószínű, hogy az itteni temetkező gepidák, avarok korábbi sírokat is tehettek tönkre, sőt még ezeknél is régebbiekre is akadhattak, amely feltevésünkben a sírmező területén feltárt kelta égetett temetkezés maradványai és egy skytha nyílhegy is megerősítenek.

E temetővel egykorú a marosvásárhelyi már említett, temető 6 sírja és részben a marosveresmarti 17 sír.

Nem a véletlen munkája, hogy ezek a sírmezők a Maros völgyében fekszenek. Ez volt Erdély főútjára az őskorban, ezen át hőmpölyögték végig a népvándorlások korában is a legerősebb nép- és kulturális hullámok is. Ez a völgy vezetett Erdély aranytermő vidékének egyik leggazdagabbikához is. A népvándorlások korában pedig nagyon keresett cikk volt az arany.

És a véletlennek kell betudnunk, hogy a Szamos völgye még rejtegeti a maga temetőit? Az apahidai, a két szilágysomlyói kincs magukban is jelentős bizonyító erővel bírnak, hogy Erdélynek ez az északi útjára is milyen előkelő szerepet játszhatott ebben az időben. A Meszesi kapu, Erdélynek minden időben egyik legfontosabb nyugati ki- és bejárója, még sok meglepetést tartogathat a számunkra. A kutatások elégtelensége, a fölfigyelő külső munkatársak nemtörődömsége a főok, hogy erről a vidékről nem idézhetjük a gazdag temetők egész sorát. A szilágy-nagyfalui lelet eléggé biztató jelenség e tekintetben.

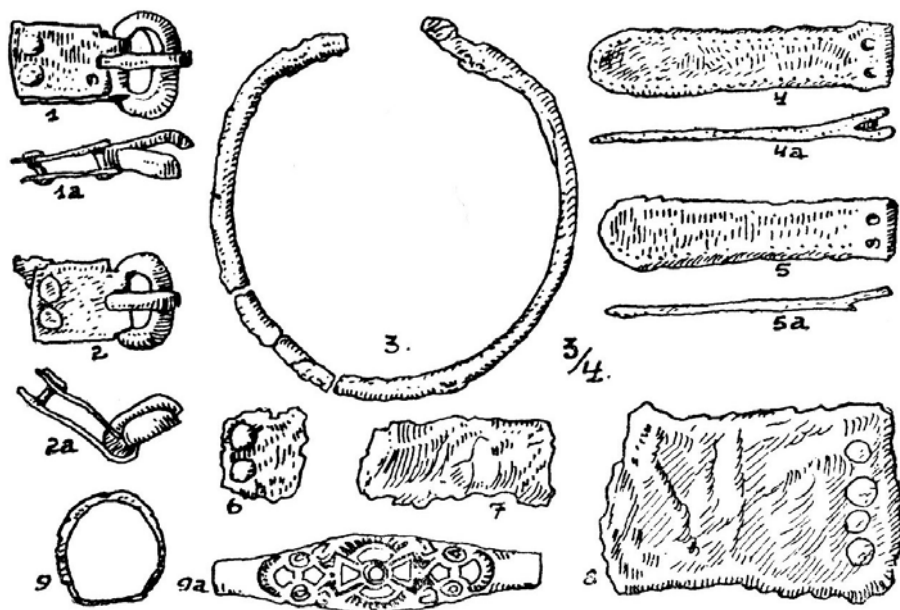
Ha az Erdélyi Múzeumegyesület Régiségtárában levő, még kiadatlan völci (Kisküküllő m.) kincsre, a dévai múzeum várhelyi fibulájára gondolunk, ha idézzük a nagyszebeni Brukenthál-Múzeumban őrzött s Medgyes vidékéről származó fülbevalót és karpereccsüngőt, az Erdélyi Múzeumegyesület Régiségtárában II. 6804–7077. és II. 7551–7736. sz. alatt beletárolt két moigrádi (Szilágy m.) kincset, melyek egyrésze népvándorlaskori, stb. nagy vonásokban megrajzoltuk azt a kedvező perspektívát, mely e tekintetben a jövő kutatói előtt kibontakozhatik.

És a Székelyföldnek még nem érintett része, Csík, Udvarhely, Háromszék? Erdély keleti kapui először látták a népvándorlások hullámait s ha egy részük pusztán csak átkelésül is szolgált, de pl. az ojtózi szoroson beözönlők megtalálták létfeltételeiket a háromszéki rónán, amiről a többek között a kézdivásárhelyi csikózábla, az albisi lándsák, a futásfalvi nyílhegyek stb. tanuskodnak.

Nincs terünk, hogy a szórványos leletekkel részletesebben foglalkozzunk, de mindabból, amit eddig dióhéjba szorítva bemutatunk, kiviláglik tételünk igazsága: Erdély nemcsak átjáró, hanem pihenőhely is, tudott nyújtani mindenkor megfelelő létfeltételeket, azzal, hogy hódítás

tárgya lesz, nem esik ki természetszabta szerepéből, átvesz a hódítókkal kulturális elemeket, azokkal messzi területek művelésébe kapcsolódik, teremt maga is, mert megvannak hozzá a külső adottságai, aranyával, ezüstjével, vasával, sójával domináló szerepet is visz, – aki korábbi létfeltételeinek megfelelőket talált itten, huzamosabb ideig való életre is berendezkedett. Ezt mutatják a temetők is.

És még egy fontos szempont a temetőkkal kapcsolatban! Nem esetlegesen múlik, hogy Mezőbádon, Marosvásárhelyen, Marosgombáson a népvándorláskori réteg alatt ott van a skytha-réteg: a skythák



4. kép

A mezőbáondi XXXIX. sír mellékletei

is ugyanazokat a létfeltételeket keresték, mint a népvándorlások eddig érintett hullámainak tényezői, s ahol megtalálták, megpihentek, megtelepedtek, amíg nagyobb erők ki nem emelték a helyükből.

Az erdélyi barlangok egyikében-másikában kutatva, valamint a folyók, patakok diluviális terrászain olyan kerámikai maradványokra akadunk, amelyeket a szlávok hagyatékának kell tekintenünk, akik az avarok elvonulása után, kb. a Kr. u. VIII. sz.-ban vékony rétegben ellepik Erdélyt is. Az a körülmény, hogy ezeket a cserepeket barlangokban s rendszeren magasabb terrászokon leljük, amelltt bizonyít, hogy ez a vékony szláv réteg csak tapogatózva merészkedett előre, s akkor is

előbb eldugott s így védettebb barlangok, sziklafülkék stb. védelme alatt próbált berendezkedni valamelyesképpen ezen a sok vihart látott földön. Ez az eset Hunyadmegyében, ez Biharban. Nyílttéri telepeiket még nem tárták fel, létükre csak egy pár cserépdarabból következtethetünk. Ittlétükről tud a történelem, beszélnek egyes község- és határnevek, amelyek azonban nem tévesztendőek össze a későbbi szláv beszivárgásokkal és betelepítésekkel összefüggő község- és határnevekkel.

A bolgárok ittlétéről nem tudunk idézni régészeti emlékeket, ha csak az avar kapcsolatokat mutató leletek egy részét nem sorozzuk ide (nyakperec, hajkarika, csörgő stb.). Hittel hisszük, hogy *Fehér Géza* kitűnő munkája: *A bolgár-török műveltség emlékei és magyar őstörténeti vonatkozásaik* (Archaeologia Hungarica VII. k. Budapest, 1931.) érdeme szerint fogja felkelteni a figyelmet a bolgárok ittlétének még felkutatható emlékei iránt. Ebben a tekintetben elsősorban szekelyföldi kutatóinkra vár a hálás feladat.

IRODALOM

Alföldi András: A gót mozgalom és Dacia feladása. Egyetemes Philológiai Közlöny 1929. és 1930. k.-ben.

Fettich Nándor: Az avarkori műipar Magyarországon. – Das Kunstgewerbe der Avarzeit in Ungarn. Archaeologia Hungarica I. Budapest 1926.

Hampel József: A régibb középkor (IV–X. század) emlékei Magyarhonban, Budapest, I. 1894. II. 1897.

Hampel József: Altertümer des frühen Mittelalters in Ungarn. Braunschweig, 1905. I–III. k.

Kovács István: A marosszentannai népvándorláskori temető. – Cimetière de l'époque de la migration des peuples à Marosszentanna. Dolgozatok – Travaux, Kolozsvár, III. k. 1912. 250–367.

Kovács István: A mezőbándi ásítások. – Les fouilles de Mezőbánd. U. o. IV. k. 265–429. l.

Kovács István: A marosvásárhelyi őskori telep, skytha és népvándorláskori temető. – Station préhist. de Marosvásárhely, cimetière de l'époque scythique et de la migration des peuples. U. o. VI. k. 226–325. l.

Roska Márton: Das gepidische Grabfeld von Veresmart–Marosveresmart. Germania 18. k. 1934. 123–130. l.